

ALEXANDRU PĂUNESCU, *Ripiceni-Izvor, Paleolitic și Mezolitic.*

Studiu monografic, Editura Academiei Române, București, 1993, 228 p. + 108 fig.

Literatura română și cea europeană consacrată problemelor paleoliticului și mezoliticului s-a îmbogățit în 1993 cu un nou și important studiu monografic, cartea distinsului cercetător Alexandru Păunescu, care finalizează spectaculos rezultatele îndelungatelor cercetări ale uneia dintre cele mai importante stațiuni pluristratigrafice preistorice din lunca Prutului — Ripiceni-Izvor, pe care cercetătorul a studiat-o prin săpături ample timp de peste 20 ani. Anterior, rezultatele unor campanii ori unele aspecte tematice au fost publicate într-un șir de studii, care, de obicei, aveau un caracter preliminar. În studiul monografic recenzat sunt finalizate cercetări minuțioase și sunt publicate integral materialele acestei stațiuni.

Studiul, în volum de peste 200 pagini, se prezintă ca un bloc integral al cercetărilor de teren, ca o analiză și sinteză a materialelor, relevând locul lor în paleoliticul României și al regiunilor limitrofe.

Volumul este alcătuit din 11 capitole, introducere și încheiere, are un amplu rezumat în limba franceză și este bogat ilustrat cu desene, planuri de săpături, diagrame, planșe cu material litic, reconstituiri. Din punct de vedere structural, studiul poate fi împărțit în trei compartimente, indisolubil legate între ele: în *introducere*, autorul arată importanța stațiunii pentru procesul cunoașterii paleoliticului și mezoliticului din România, structura și obiectivele principale ale studiului. Capitolele 1, 2, 3 și 4, care pot fi socotite tot introductive, conțin istoricul cercetărilor, concepția metodologică, considerațiile asupra geomorfologiei, litologiei, paleogeografiei stațiunii, de asemenea, se expun unele opinii asupra faunei și alorei din cuaternar, în legătură cu nivelurile de locuire musteriană, din paleoliticul superior și mezolitic, sunt analizate apoi problemele legate de stratigrafie, întinderea nivelurilor de locuire și conținutul depunerilor cuaternare pe care le includ. Acest compartiment introduce cititorul în complexitatea problemelor geomorfologice, paleopedologice¹ și geologice ale stațiunii, care sunt, credem, destul de minuțios prezentate de autor.

Al doilea compartiment, care poate fi calificat ca fiind de documentare, este consacrat analizei materialelor celor 16 niveluri de locuire preistorică ale stațiunii: un nivel premusterian, depistat în depunerile bugloviene de prundiș al terasei (remaniat), 6 niveluri musteriene, 4 niveluri definite de autor ca aurignaciene, 4 niveluri graveliene și un nivel mezolitic (tardenoasian). Acest compartiment, de altfel cel mai voluminos, descrie un important material arheologic, are multe planuri și diagrame, planșe cu material litic, listele-tip ale inventarului, analiza tipologică a industriilor, concluzii despre fiecare nivel de locuire în parte.

Al treilea compartiment, care poate fi, socotit de sinteză, conține date despre materia primă folosită în stațiune, despre paleoclimatul și fauna din nivelurile de locuire unele considerații legate de cronologia absolută și relativă a acestora și, în final, un amplu studiu de sinteză cultural-cronologică a stațiunilor de la Ripiceni-Izvor pe fundalul paleoliticului și mezoliticului carpato-danubian, central-european, nord-pontic, precum și al zonelor mai îndepărtate.

Din punct de vedere structural, studiul este bine întocmit, întrunind toate calitățile necesare unui studiu monografic consacrat unei singure stațiuni.

În spațiul restrâns al acestei recenzii, care este numai o prezentare generală a volumului, ne vom referi în continuare atât la realizări cât și la unele lacune (care practic nu puteau fi evitate) pe care monografia le conține.

Un deosebit interes prezintă nivelul de locuire depistat de Al. Păunescu în depunerile de prundiș de la baza terasei de la Ripiceni-Izvor. Pentru autor este clar că aceste materiale sunt remaniate, însă prezența lor în zona unde au mai fost descoperite anterior materiale premusteriene¹ indică faptul că spațiul a fost folosit de om încă în epoca acheeuropeană. Alături de tipologic, cât și morfologic, mate-

¹ N.A. Chetaru, *Hozjaistvenie Kompleksi drevnik obščestvu Moldavii*, Chișinău, 1991, p. 5—28.

rialele premusteriene se încadrează în faciesurile de tip Duruitoarea Veche din zonă, cu toate că unele caracteristici mai pronunțate levalloisiene par să le dateze posterior celor de la Duruitoarea Veche². Este astfel evidentiat în zonă un facies posibil al premusterianului cu caracteristici locale (abundența în forme denticulare și cu *encoche* influența levalloisiană, piese de proporții medii și mici, cu lipsa sau prezența neînsemnată a formelor bifaciale și a cioplitoarelor). Pentru a defini acest facies al premusterianului este necesară analiza de pe aceleași poziții metodologice a materialelor cunoscute până în prezent, ca și reluarea integrală a materialelor de la alte stațiuni premusteriene deja publicate³.

Mai consistente în materiale și mult mai interesante sunt nivelurile de locuire din musterian. Nivelul I este destul de sărac în piese bifaciale și pare că își are originea în premusterianul local, îmbogățit cu elemente levalloisiene. Baza utilajului îl reprezintă diferitele vârfuri musteriene și racloarele. Acest nivel, în opinia noastră, are puncte de tangență cu nivelurile inferioare ale stațiunii din grotă Trinca II, definite de noi ca musterian de tradiție acheuleană⁴. La această concluzie ajunge și Al. Păunescu. Pe parcursul evoluției nivelurilor musteriene, ele devin mai bogate în forme bifaciale, fiind prezentă și tehnica levalloisiană de debitaj. Îmbogățirea cu forme bifaciale este determinată, credem noi, de influența tradițiilor post-micoquiene, care au avut o răspândire destul de largă spre est de Carpați în musterianul timpuriu⁵. Mai presupunem că locuirea premusteriană de la Ripiceni-Izvor nu reprezintă altceva decât urmele unei tabere temporare a locuitorilor de la Duruitoarea Veche, iar nivelurile inferioare din stațiunile grotelor Trinca I—III, niște tabere temporare vânătoarești ale locuitorilor musteriени de la stațiunea Ripiceni-Izvor. Diferențele în structura inventarului de la aceste situri pot fi explicate prin deosebirile sezoniere în folosirea utilajului litic. Este necesar de menționat că în studiul lui Al. Păunescu apar, practic, toate grupele de inventar, atât morfologic, cât și tipologic, fapt care usurează suprapunerea industriilor cu altele similare. Despre nivelurile musteriene IV—V se poate sublinia faptul că sunt

destul de bogate în diverse forme bifaciale, inclusiv vârfuri, cuțite de diferite tipuri, racloare cu prelucrare bifacială ce implică utilajului litic un pronunțat caracter postmicoquian. Către nivelul V al stațiunii, formele bifaciale încep a fi mult mai variate. Treptat, ele capătă caracteristici dimensionale și tipologice, apropiate paleoliticului superior din zonă. În primul rând piesele devin mai înguste și alungite, sunt mai puține cuțite de tip Prondnic, racloare în formă de D. Apar premisele tehnicii de prelucrare bifacială, caracteristice pentru paleoliticul superior. Totodată dispar treptat (nu în întregime) piesele cu *encoche* și denticulatele. Este o diferență colosală între industriile stațiunilor musteriene levalloisiene de pe Nistru (Moldova I, V) și industriile stațiunii Ripiceni-Izvor (le unește doar, oarecum, tehnica de debitaj). În rest, ele sunt destul de departe unele de altele. Industriile stațiunilor Chetrosu⁶, Stâncă sunt specifice: prima are tangențe cu Ripiceni-Izvor, a doua fiind un exponent al interferențelor interculturale, cu precădere a celor aparținând musterianului denticulat de tip Buzdugeni⁷.

La Ripiceni-Izvor, după părerea lui Al. Păunescu, sunt două niveluri, care pot fi calificate ca cele mai timpurii din zonă, atribuite paleoliticului superior I a și I b. Despre materialele acestor niveluri de locuire au fost deja expuse mai multe puncte de vedere⁸. Al. Păunescu, bazându-se pe faptele că aceste niveluri de locuire se suprapun stratigrafic celor musteriene, că inventarul litic are unele trăsături arhaice (reminiscențe ale tehnicii Levallois, prezența unor tipuri musteriene de unelte-racloare, denticulate, piese cu *encoche*, vârfuri Levallois etc.), consideră că ele pot fi calificate ca cele mai timpurii niveluri aparținând paleoliticului superior din zonă. Oarecum altfel interpretează aceste niveluri V. Chiriac⁹, care exprimă părerea că ele sunt timpurii, dar nu cele mai timpurii din zonă, rezervând locul pentru acest calificativ altor stațiuni, de asemenea timpurii în cadrul paleoliticului superior, cum ar fi Cetățica I, Mitoc-Malul Galben (nivelurile inferioare), atribuite aurginacianului. Nu vom reveni aici la discuția dintre Al. Păunescu, M. Bitiri-Ciortescu și V. Chirica pe problemele celor mai timpurii stațiuni ale paleoliticului superior în Mol-

² Ibidem, p. 6—15.

³ I.A. Borziac, *Arheologičeskie issledovanija v Moldovii v 1976—1977*, Chișinău, 1982, p. 194—198.

⁴ N.K. Anisjutkin, I.A. Borziac, N.A. Chetraru, *Perovobitnij čelovek v grotah Trinka I—III*, Chișinău, 1986, p. 67—82.

⁵ Larissa Kulakovskaja, ERAUL, 42, Liège, 1990, p. 43—47.

⁶ N.K. Anisjutkin, *Ketrosi Mustierskaja stojanka na Srednem Dnestre*, Moscova, 1981, p. 7—54.

⁷ N.A. Chetraru, *Arheologičeskie issledovanija v Moldovii v 1970—1971*, Chișinău, 1973, p. 7—54.

⁸ V. Chirica, *ArhMold*, 12, 1988, p. 11—22.

⁹ Ibidem, p. 11—18.

dova¹⁰ (din lipsa spațiului): vom menționa doar că, în opinia noastră, materialele nivelurilor 1a și 1b ale stațiunii Ripiceni-Izvor par a fi mai târzii decât cele de la Mitoc-Malul Galben (nivelurile inferioare), pe când materialele stațiunii Cetățica I, ca și acelea din nivelul inferior al grotii Brânzeni I, sunt, probabil, mai timpurii și posibil, documentează chiar o fază de tranziție de la musterian la paleoliticul superior. Materialele stațiunii Mitoc-Malul Galben (având în vedere lipsa bifacialelor, și prezența în număr considerabil a burinelor diectre ori a gratoarelor de formă înaltă) sunt, probabil, cele mai apropiate de cele aurignaciene. Materialele acestei stațiuni se dezvoltă în cele mai timpurii niveluri de locuire gravetiană din zona dintre Nistru și Carpați, prin tehnica retușei abrupte. De pildă nivelurile 10—7 ale stațiunii Molodova V¹¹. Această ipoteză are nevoie de o tratare aparte și de o argumentație specială, însă, după părerea noastră, pare a fi destul de corectă. Revinând la nivelurile 1a și 1b ale stațiunii Ripiceni-Izvor, și de altfel, pentru a argumenta teza că ele apar a fi mai târzii decât cele precizate mai sus, vom aminti că pentru unul dintre ele (1b) a fost obținută o datare de radiocarbon (Bln—809; 28420 ± 400 B.P.), care, pe fondul datelor de care dispunem pentru alte stațiuni din paleoliticul superior timpuriu din zonele limitrofe¹², este destul de târzie.

Este posibil că materialele acestor niveluri, împreună cu materialele stațiunii Gordinești¹³ (situată tot în aria Prutului Mijlociu), documentează o nouă cultură paleolitică, denumită de noi „Cultura Pruteană”¹⁴. Această cultură este mai târzie decât cea identificată în nivelul inferior al grotii Brânzeni și în stațiunea Cetățica I (și, bineînțeles, decât cea întâlnită în nivelurile inferioare ale stațiunii Mitoc-Malul Galben), și își are geneza în musterianul târziu cu forme bifaciale de la Ripiceni-Izvor.

Este deosebit de interesant nivelul zis aurignacian 11b. Aici au fost depistate mate-

riale litice care, atât după tehnica debitajului, cât și după tipologia și structura grupelor de unelte, sunt asemănătoare cu cele de la Corpaci (nivelul 4), unde de asemenea, sunt prezente piesele geometrice în formă de segmente de cerc, cât și bifaciale și racloare, împreună cu materiale tipice din peloliticul superior din zonă. Posibil că, după publicarea de către Al. Păunescu a materialelor din acest nivel, se pot realiza paralelizări mai exacte în scopul definirii în zonă a unui nou facies al paleoliticului superior, care poate fi numit de tip Corpaci.

Nivelurile de locuire gravetiene (1a, 1b, 11a și 11b) par a fi destul de omogene după inventarul litic, care este reprezentat de piese tipic gravetiene (diferite tipuri de gratoare, inclusiv pe capete de lame, burine pe lame *à dos abattu* etc.), cât și de unele bifaciale, racloare izolate, forme înalte de gratoare. Probabil că aceste elemente (ultimele enumerate) implică complexelor un specific aparte, în comparație cu gravetianul „pur” din zonă, unde formele bifaciale lipsesc (Mitoc-Malul Galben (nivelurile gravetiene) Cosăuți (21 niveluri gravetiene)¹⁵, Molodova V, Cormani IV¹⁶ și altele. Nivelurile zise gravetiene de la Ripiceni-Izvor par să continue linia de dezvoltare a culturii Prutene. Dacă ipoteza noastră este corectă, atunci și mai lesne poate fi documentată această cultură, atât în esență ei tipologică, cât și în spațiul de răspândire.

În ceea ce privește materialele locuirii tardenoasiene, încadrarea lor în mezoliticul Câmpiei Moldovei (și a celui Nord-Pontic) este realizată și argumentată destul de minuțios și nu emitem obiecții.

Observațiile și opiniile expuse de noi pe aceste pagini nu au intenția de a „îndrepta” monografia în cauză. Suntem siguri că mai bine decât autorul nimeni nu poate discuta materialele expuse cititorului și că el este unicul ce poate să integrească opiniile, păreri și ipotezele asupra lor. Am încercat, doar, în mod laconic, să expunem unele păreri (care, de altfel, sunt sub forma unor ipoteze de lucru) care ne-ar permite, poate, de a coordona materialele din spațiul pruto-nistruan corelându-le cu această importantă monografie.

În încheiere, menționăm că apariția acestei lucrări fundamentale poate fi socotită un

¹⁰ M. Bitiri-Giortescu, SCIVA, 38, 1987, 3, p. 207—223.

¹¹ A.P. Cernăș, *Mnogosloinaja paleoliticheskaia stajanka Molodova V. Liudi Kamenogo veka i okružajuščaja sreda*, Moscova, 1987, p. 7—92.

¹² J.K. Kozłowski, *Middle and early upper paleolithic in Balkans*, Varșovia-Cra-covia, 1979, p. 77—95; J. Svoboda, ERAUL, 42, Liège, 1990, p. 199—211.

¹³ I.A. Borziac, *Vernepaleoliticheskaia stajanka Gordinești I v Poprutie*, Chișinău, 1984, p. 3—79.

¹⁴ *Ibidem*, p. 66.

¹⁵ I.A. Borziac, *Le paléolithique et le néolithique de la Roumanie en contexte européen*, Iași, 1991, p. 52—71.

¹⁶ A.P. Cernăș, *Mnogosloinaja stajanka Korman IV*, Moscova, 1977, p. 7—75.

exemplu demn de urmat pentru alți cercetători, care dețin materialele nu mai puțin importante. Publicarea materialelor acestor stațiuni, prima monografie arheologică a unei stațiuni pluristratifice paleolitice în litera-

tura română de specialitate, poate fi socotită un fenomen, care, credem, va da un impuls puternic studiului paleoliticului din România și din zonele limitrofe.

Ilie Borzic

ABREVIERI

AIGR	Anuarul Institutului Geologic al României, București
AR—BSS	Académie Roumaine. Bulletin de la Section scientifique, București.
ARMSS	Academia Română. Memoriile Secțiunii științifice, București.
BSPF	Bulletin de la Société Préhistorique Française, Paris
BSRG	Buletinul Societății Române de Geologie, București
BSRRG	Buletinul Societății Regale Române de Geografie, București
Comptes Rendus IGR	Comptes Rendus de l'Institut Roumain de Géologie, București
Dacia	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, București
ERAUL	Etudes et recherches archéologiques de l'Université de Liège, Liège
JRGZM	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseum, Mainz
PBF	Prähistorische Bronzefunde Europas, München
Rev. Adamachi	Revista științifică „V. Adamachi”, Iași
RMI—MIA	Revista muzeelor și monumentelor — monumente istorice și de artă, București
SA	Sovetskaja arheologija, Moscova